

Wyrok z dnia 18 kwietnia 2001 r.

I PKN 359/00

Sprzeczne z prawem rozwiązanie umowy o pracę nie uzasadnia natychmiastowej wymagalności pożyczki udzielonej z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, chociażby regulamin zakładowy określał taką wymagalność na skutek wypowiedzenia umowy przez pracodawcę.

Przewodniczący SSN Katarzyna Gonera, Sędziowie: SN Jerzy Kwaśniewski (sprawozdawca), SA Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 18 kwietnia 2001 r. sprawy z powództwa Przedsiębiorstwa Przerobu Żłomu Metali „C.” w W. przeciwko Beacie S. o zapłatę, na skutek kasacji pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 października 1999 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu we Wrocławiu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

W sprawie rozpatrywanej przez Sąd Najwyższy, wniesioną przez pozwaną kasację poprzedziło następujące postępowanie.

Strona powodowa wystąpiła w trybie postępowania nakazowego o 20.761 zł z odsetkami od dnia 30 października 1997 r. tytułem zwrotu pożyczek udzielonych pozwanej z zakładowego funduszu socjalnego, których pozwana nie zwróciła pomimo rozwiązania stosunku pracy.

Nakaz zapłaty z dnia 1 grudnia 1997 r. uwzględniał dochodzone roszczenie. W zarzutach od tego nakazu pozwana zakwestionowała podstawę żądania zwrotu pożyczki. Twierdziła, że spłaca pożyczkę zgodnie z umową, a powód nie ma podstawy do żądania zwrotu pożyczki wobec rozwiązania umowy o pracę, gdyż na sku-

tek powództwa pozwanej została ona (nieprawomocnym wówczas wyrokiem) przywrócona do pracy.

Wyrokiem z dnia 12 maja 1999 r. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy we Wrocławiu uchylił nakaz zapłaty co do kwoty 8.715,72 zł i w tej części postępowanie umorzył, zaś w pozostałej części - co do kwoty 12.045,28 zł z ustawowymi odsetkami 35% do dnia 15 kwietnia 1998 r. i 33% od dnia 15 kwietnia 1998 r. - nakaz utrzymał w mocy i zasądził na rzecz strony powodowej kwotę 1.963,62 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Apelację pozwanej Sąd Apelacyjny we Wrocławiu oddalił wyrokiem z dnia 21 października 1999 r. i zasądził od pozwanej na rzecz strony powodowej 1.472,70 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

W kasacji od powyższego wyroku pozwana zarzuciła niewłaściwe zastosowanie art. 2 pkt 1 i art. 8 pkt 2 ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1996 r. Nr 70, poz. 335 ze zm.), art. 58 § 1 i 2 w związku z art. 5 KC oraz art. 720 w związku z art. 723 KC, a także naruszenie art. 328 § 2 KPC w związku z art. 391 KPC i na tych podstawach wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa (z zasądzeniem kosztów), ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu kasacji podniesiono, że z ustaleń o prawomocnym zasądzeniu (w innej sprawie) na rzecz pozwanej od powoda jako pracodawcy odszkodowania za niezgodne z prawem rozwiązanie umowy o pracę wynika, iż nie zachodziła sytuacja rozwiązania umowy o pracę z powodu niewywiązywania się pozwanej z powierzonych jej obowiązków. Według kasacji spór między stronami sprowadza się w zasadzie do kwestii ważności klauzul zawartych w uregulowaniach regulaminem zakładowego funduszu świadczeń socjalnych dotyczących natychmiastowej wymagalności spłaty pobranych przez pracownika pożyczek w razie: „rozwiązania stosunku pracy (...) za wypowiedzeniem przez zakład z powodu nienależytego wywiązywania się pracownika z jego obowiązków” (§ 16 pkt 2 Regulaminu z dnia 1 stycznia 1995 r.) i „rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem przez zakład” (§ 15 pkt 1 Regulaminu z dnia 5 grudnia 1996 r.). Ta ostatnia klauzula, zdaniem pozwanej, jest nieważna, bowiem godzi w samą istotę stosunku zobowiązaniowego, jakim jest umowa pożyczki. Pracownik jako strona umowy pożyczki jest bowiem zobligowany na mocy tej klauzuli do natychmiastowego zwrotu niespłaconej części, w sytuacji gdy zakład

pracy podejmie decyzję o wypowiedzeniu stosunku pracy, która jest decyzją ze sfery stosunków pracowniczych, tj. sfery, w której występuje w sposób naturalny pewnego rodzaju arbitralność decyzji zakładu pracy wobec pracownika. Jeżeli strony uzgodniły terminy spłat pobranych pożyczek i spłata tych pożyczek miała miejsce w terminach umówionych, to nie ma miejsca sytuacja, o której mowa w art. 723 KC, to jest zwrot pożyczki na skutek wypowiedzenia pożyczki. Ponadto zawarte między stronami umowy cywilne mają szczególny charakter, gdyż dodatkowo podlegają przepisom ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Oznacza to - zdaniem pozwanej - traktowanie udzielonej pożyczki jako „pomocy”, tak jak wymaga tego art. 2 pkt 2 ustawy. „Pomoc”, o której mowa w tym przepisie, w żadnym wypadku nie powinna przekształcić się w swoją antytezę, tak jak nastąpiło to w niniejszej sprawie. Pozwana podnosi, iż swoboda kontraktowa przewidziana przez przepisy KC, na którą w istocie powołują się Sądy obu instancji, na gruncie ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, podlega wykładni zgodnie z definicją zawartą w jej art. 2 pkt 1. Zastosowanie tego przepisu oznacza obowiązek zakładu pracy, który jest administratorem funduszu, udzielenia pomocy „na warunkach określonych umową”; udzielenie zaś „pomocy” nie może być arbitralnie zniweczone przez wypowiedzenie umowy o pracę przez zakład pracy. W okolicznościach niniejszej sprawy, tj. po przywróceniu pozwanej do pracy na skutek wyroku Sądu Pracy pierwszej instancji, a następnie - po przyznaniu pozwanej odszkodowania według jej wyboru - przez Sąd drugiej instancji, uznanie przez Sądy obu instancji, iż pożyczka mieszkaniowa podlega natychmiastowej spłacie, z powodu wypowiedzenia stosunku pracy przez zakład pracy, sprzeczne jest z zasadami współżycia społecznego (art. 5 KC). Zakład pracy wykorzystał bowiem swoją przewagę ekonomiczną i usytuował się w roli właściciela środków zgromadzonych na funduszu podczas gdy zgodnie z art. 10 ustawy jest jedynie ich administratorem.

W kasacji podniesiono, iż powód ustalając „zasady i warunki korzystania z usług i świadczeń finansowych” funduszu wprowadził do regulaminów i umów klauzule sprzeczne z celem ustawy, zaś Sądy obu instancji niesłusznie to zaakceptowały. Sądy obu instancji nie dostrzegły, iż pozwana jako pracownik nabyła prawo do uzyskania „pomocy” z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych i jako pracownik prawo to „skonsumowała”, bezsporne jest bowiem, iż pozwana wydała środki przyznane z funduszu na cele wymienione w ustawie. Nabyte prawo „pomocy” - do uzyskania pożyczki na cele mieszkaniowe na preferencyjnych zasadach - nie może być

pozwanej odebrane przez zakład pracy na skutek rozwiązania z pozwaną stosunku pracy. Taka interpretacja ustawy przez Sądy obu instancji pozostaje w sprzeczności z obywatelskimi gwarancjami konstytucyjnymi. W zakresie podstawy procesowej kasacji podniesiono, że nie można zgodzić się ze stanowiskiem zaprezentowanym w uzasadnieniu wyroku, iż podstawa prawna wyroku zawarta jest w przepisach Regulaminu. Regulamin świadczeń z zakładowego funduszu socjalnego nie jest bowiem źródłem prawa w rozumieniu art. 87 Konstytucji RP i w tej sytuacji jego postanowienia nie mogą stanowić podstawy prawnej rozstrzygnięcia. Brak tej podstawy w orzeczeniach obu instancji w sposób oczywisty narusza uprawnienia pozwanej jako strony w postępowaniu cywilnym. Uchybienie to jest na tyle istotne, że przesądza ostatecznie o wadliwości rozstrzygnięcia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku stwierdzono, iż kwestionowane w apelacji strony pozwanej rozstrzygnięcie sprawy przez Sąd pierwszej instancji znajduje oparcie w obowiązującym u strony powodowej regulaminie zakładowego funduszu świadczeń socjalnych. Chodzi tu o regulamin, który mając swą podstawę w art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 4 marca 1994 r. o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, należy do prawa pracy w rozumieniu art. 9 § 1 KP. Nie ma więc racji kasacja zarzucająca, iż zaskarżony wyrok narusza art. 328 § 2 KPC przez brak wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku. Bezzasadność tego zarzutu jest oczywista także z tego względu, że Sąd Apelacyjny dzieląc - wbrew apelacji - ustalenia i ocenę prawną wyroku Sądu pierwszej instancji prawidłowo powołał jako podstawę swego rozstrzygnięcia art. 385 KPC stanowiący, iż sąd drugiej instancji oddala apelację, jeżeli jest ona bezzasadna. Tak więc kasacja nie ma usprawiedliwionej podstawy procesowej (art. 393¹ pkt 2 KPC).

Przekonywające są natomiast niektóre z zarzutów podstawy materialnoprawnej kasacji (art. 393¹ pkt 1 KPC). Rozważając sprawę w tym zakresie, to jest, czy zachodzi zarzucona nieodpowiedniość materialnoprawnej podstawy wyroku do ustalonej jego podstawy faktycznej, Sąd Najwyższy stwierdza, że nie ma w wyroku ustaleń faktycznych, które uzasadniałyby zasadniczą ocenę prawną zaskarżonego wyroku, iż nie budzi wątpliwości to, że niespłacona przez pozwaną pożyczka stała się natychmiast wymagalna od chwili rozwiązania z pozwaną stosunku pracy. Jeżeli chodzi o

podlegające rozważeniu z powyższego punktu widzenia ustalenia faktyczne, to odnoszą się one do przyjęcia, iż stosunek pracy z pozwaną powód będący pracodawcą rozwiązał bez wypowiedzenia umowy o pracę z powołaniem się na art. 52 § 1 pkt 1 KP. Na tym tle zostało przeprowadzone postępowanie sądowe z powództwa Beaty S. zakończone wyrokiem Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu z dnia 16 czerwca 1998 r. [...], zasądzającym od pracodawcy na rzecz występującej w tym procesie w charakterze powódki Beaty S. kwotę 6.787,20 zł. Z uzasadnienia tego wyroku wynika, że zasądzona kwota odpowiada - stosownie do art. 56 w związku z art. 58 KP - odszkodowaniu z tytułu wadliwego i niezasadnego rozwiązania umowy o pracę, przy czym odszkodowanie odpowiadało stanowisku powódki sprecyzowanemu w toku postępowania odwoławczego.

Jeżeli - jak to wyżej przedstawiono - w świetle prawomocnego wyroku nie może budzić wątpliwości, że rozwiązanie z pozwaną w przedmiotowej sprawie umowy o pracę bez wypowiedzenia („w trybie art. 52 KP”) nastąpiło z naruszeniem przepisów o rozwiązywaniu umów o pracę, to zasadnicze wątpliwości nasuwa ocena prawna wyroku, która ignoruje skutki prawne powyższego rozstrzygnięcia. W decydującym ustaleniu Sąd Apelacyjny stwierdził, że: „bez znaczenia pozostaje okoliczność podniesiona w apelacji, że brak było podstaw do przyjęcia przez Sąd I instancji, iż umowa o pracę z pozwaną rozwiązana została z powodu ujemnej oceny jej pracy, skoro zgodnie z regulaminem zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, obowiązującego od 5 grudnia 1996 r., natychmiastowa wymagalność pożyczki następowała z powodu wypowiedzenia umowy o pracę przez zakład pracy”.

Ponieważ w podstawie faktycznej wyroku nie ma jakiegokolwiek ustalenia co do „wypowiedzenia umowy o pracę przez zakład pracy”, to należy uważać, że za taki stan rzeczy uznał Sąd Apelacyjny opisaną wyżej sytuację polegającą na rozwiązaniu umowy o pracę bez wypowiedzenia i to pomimo prawomocnego rozstrzygnięcia o nielegalności tego rozwiązania umowy o pracę. Jest to oczywiście wadliwa ocena prawna wymienionego Regulaminu i opartej na nim umowy pożyczki z zakładowego funduszu świadczeń socjalnych (por. § 3 umowy z dnia 20 grudnia 1996 r.). Według tych regulacji niespłacona pożyczka staje się natychmiast wymagalna między innymi w razie rozwiązania stosunku pracy w trybie art. 52 KP i w razie rozwiązania stosunku pracy za wypowiedzeniem przez zakład pracy. Nie było żadnych podstaw, ażeby zastosować pierwszy z tych przypadków, skoro stwierdzono nielegalność rozwiązania stosunku pracy w trybie art. 52 KP, ale także nie było jakiegokolwiek podstawy uza-

sadniającej przyjęcie wypowiedzenia umowy przez zakład pracy, bo wypowiedzenia takiego nie było i w żaden sposób nie da się go wyprowadzić ze stwierdzenia nielegalności rozwiązania stosunku pracy w trybie art. 52 KP.

W kontekście powyższej zasadniczej wadliwości zaskarżonego wyroku Sąd Najwyższy uznał, że podlegały uwzględnieniu zarzuty kasacji, które chociaż wprost nie odnosiły się do sprzeczności wyroku z regulaminem i z umową pożyczki, jednakże wskazywały na to, że ocena prawna wyroku pozostaje - jak należy przyjąć - pośrednio w sprzeczności ze wskazanymi w kasacji przepisami ustawy o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, a być może także z art. 723 KC. Nie sposób bowiem uznać, ażeby wskazane w kasacji cele przepisów o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych, w jakiegokolwiek mierze usprawiedliwiały restrykcyjną dla pracownika, korzystającego z pożyczki zakładowego funduszu świadczeń socjalnych na modernizację mieszkania, interpretację przyczyn natychmiastowej wymagalności pożyczki. Interpretacja przyjęta w wyroku jest wykładnią *contra legem*, według której zupełnie bezpodstawnie za rozwiązanie stosunku pracy za wypowiedzeniem przez zakład pracy uważana mogłaby być każda sytuacja rozwiązania stosunku pracy przez zakład pracy bez koniecznego zachowania rygorów określających warunki rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem (por. art. 32 i następne Kodeksu pracy) i bez rygorów nieuzasadnionego lub niezgodnego z prawem wypowiedzenia umowy o pracę przez pracodawcę.

Bezprzedmiotowe natomiast wobec stanu faktycznego sprawy są te argumenty kasacji, które dotyczą rzekomej niezgodności regulaminu zakładowego funduszu świadczeń socjalnych i umowy pożyczki z ustawą o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych. Problem sprawy wynikający z interesu pozwanej mieści się bowiem w granicach interpretacji i zastosowania wskazanych regulacji.

Z powyższych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł stosownie do art. 393¹³ § 1 KPC.

=====